

TAMPEREEN KAUPUNKI

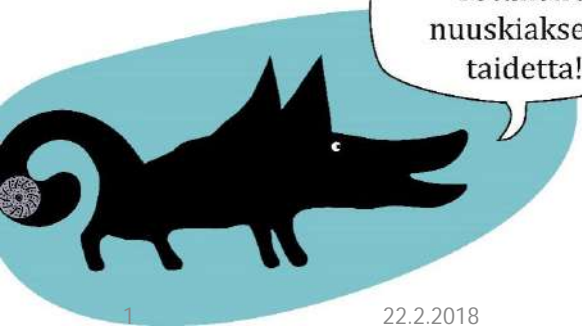
Kulttuurinen vapaaehtoistoiminta ja sen merkitys

Marko Nousiainen

koordinaattori, Kulttuurikasvatusyksikkö TAITE

marko.nousiainen@tampere.fi, +358401461239

Ei tarvi olla
rotukoira
nuuskiakseen
taidetta!

1

22.2.2018

Mitä on vapaaehtoistoiminta: määritelmiä, termejä

(Lappalainen Pertti 2017: "Mallikas käyttäytyminen kansalaisosallistumisen tyylinä" *Politiikka* 59:3 229-238 & Valliluoto, Sari 2014: "Vapaaehtoistoiminnan mahdollisuuksista ja esteistä". *Kilpailu- ja kuluttajavirasto*, Helsinki)

- **Vapaaehtoistoiminta ja –työ sekä kansalaistoiminta ja -osallistuminen**
- **Vapaaehtois-**
 - palkatonta, vastikkeetonta, non-profit
 - Vapaaehtoista: "omasta vapaasta tahdosta"
 - yleishyödyllistä: hyödyttää kolmatta osapuolta oman perheen ja ystäväpiirin ulkopuolella
 - kaikille avointa?
 - organisoitua
 - työn ja toiminnan eroja: rajattu vai laaja tehtävä, ulkoinen vai sisäinen motivaatio, erityiset vai "tavallisen ihmisen" taidot
- **Kansalais-**
 - julkisesta vallasta (valtio/kunta) riippumatonta, "kansalaisyhteiskuntaa"
 - vaikuttamista päätöksentekoon, "demokratiaa"
 - toiminnan ja osallistumisen eroja: uutta aloittavaa vai ylläpitävää, poliittista vai hallinnollista, konfliktihakuista vai sopuisaa, spontaania vai vakiintunutta

”Osallistaminen”

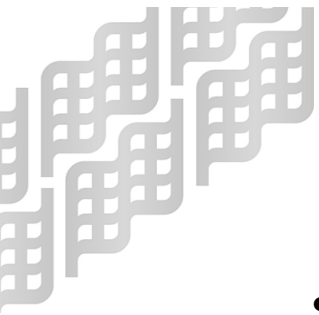
- Osallistumisen muodot moninaistuneet 90-l, ”hallinnosta hallintaan”: verkostot, projektoituminen, osallistava suunnittelu/budjetointi yms.
- Kansalaisten mukaan ottaminen on tällä hetkellä muodikasta hallinnossa:
 - ”Tampere –Sinulle paras. Tampereen strategia 2030”: Painopiste: yhdessä tekevä ja inhimillinen -> osallisuus ja aktiivisuus:

”...jokaisella on mahdollisuus osallistua, vaikuttaa, kohdata muita ihmisiä ja toteuttaa itseään. Kaupunki on alusta asukkaiden ja yhteisöjen aktiivisuudelle ja yhdessä tekemiselle.” ja

”Tampereelaisia kannustetaan aktiivisuuteen, omaa ja yhteisöjen hyvinvointia edistävään toimintaan...” ja

”Kaupunki tukee yhteisöjen syntymistä ja toimintaa tarjoamalla niiden käyttöön tilaa, tietoa, neuvontaa ja ohjausta, verkostoja sekä uusia teknologioita ja uusia toimintamalleja” (s. 5)
 - **Jyväskylän kaupungin osallisuusohjelma (2015- 2020):** 4 tavoitetta 1) Avoin toimintakulttuuri ja yhdessä tekeminen, 2) Vuoropuhelun lisääminen asukkaiden ja kaupungin välillä 3) Osallisten ottaminen mukaan suunnitteluun ja päätöksentekoon 4) Asukas- ja kansalaistoiminnan toimintaedellytyksien parantaminen (tiloja ja yhteistyötä yhdistysten kanssa vapaaehtoistoiminnan edistämiseen)

”Osallistaminen”

- **Pirkanmaan alueellinen kulttuurihyvinvointisuunnitelma:** Tavoite kulttuurisen vapaaehtoistyön mahdollisuuksien kasvattaminen. ”kulttuurikaverit” ja ”matala kynnys”. Vapaaehtoistoiminta/työ on myös kumppani (vrt. 3. sektori):
 - nuorten aikuisten kannustamisessa omaehtoiseen kulttuuritoimintaan,
 - työikäisten kulttuurisen aktiivisuuden kasvattamisessa ja
 - ikäihmisten kulttuuristen tarpeiden kartoittamisessa ja niiden toteutuksessa
- **Ratkaisujen Suomi. Pääministeri Sipilän hallitusohjelma (2015):** Hyvinvointi- ja terveysteemassa tavoitteena on järjestötyön ja vapaaehtoistoiminnan helpottaminen ja yhteisöllisyyden lisääminen normeja purkamalla. (s. 20)
- **Opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuuripolitiikan strategia 2025:** Tavoitteena ”Osallisuus kulttuuriin on lisääntynyt ja eri väestöryhmien erot osallistumisessa ovat kaventuneet” -> Mittarina (s. 39) ”Kulttuurin toimialaan liittyvän ja sitä tukevan *kansalaisyhteiskunnallisen* toiminnan aktiivisuus ja demokratian toteutuminen”

Vapaaehtoisuus on kuuma teema. Miksi juuri nyt?

Mahdollisuuksia: resursseja ja vaikutusmahdollisuuksia on tarjolla

Pulmia: rahoitus on kontrolliväline (julkista- vai kansalaistoimintaa), miten käy vapaaehtoisuuden, raja ammattilaisten ja vapaaehtoisten välillä

Valtio ja kunnat: teemoja ja odotuksia

- Suora/lähidemokratia, täydentää edustuksellista demokratiaa, avoin hallinto
- Odotettuja hyötyjä:
 - Osallistujien arvokkuus, itsekunnioitus, –luottamus ja ymmärrys (mm. hallinnon toiminnasta) kasvaa
 - Säästöt: kaavavalitusten väheneminen (konfliktit kalliita)
 - Asiantuntemusta suunnitteluun, käyttäjäkokemus
 - Palveluiden tehokkuus: yhteistuotanto, kumppanuus
 - Yhteisöllisyys
 - Verkostojen syntyminen
- Todentaminen, pitkä/lyhyt aikaväli?
- Epäpätevä toiminta tuottaa hyötyjen sijaan haittoja!

(Leskinen, Antti 2016: Kuntalaisten osallistumisen hyödyt. Yhdyskuntasuunnittelu 2016:1, 92-94)

Valtio ja kunnat: teemoja ja odotuksia

- Osallisuus, hyvinvoinnin teemoja kokoava "superkäsite"
- THL:n viitekehys:
 - aineelliset ja aineettomat hyvinvointiresurssit (toimeentulo, asuminen, terveyspalvelut, koulutus, kulttuuri, luonto)
 - vuorovaikutussuhteet ja yhteisöt
 - vaikutusmahdollisuudet (oman elämä kulku, hallittava toimintaympäristö, yhteinen hyvä)
 - merkityksellisyyden kokemus
- Toimintamahdollisuuksia, omistamista, yhteisöllisyyttä, yhdenvertaisuutta
- Osallisuus mihin: (asunto- tai työ)markkinoille, hyvinvointivaltion palveluihin, demokraattisiin vaikutusmahdollisuuksiin, yhteisöihin (normeja tuottavana järjestelmänä, solidaarisuus)

(Isola, Anna-Maria ym. 2017: Mitä osallisuus on? Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.)

Valtio ja kunnat: teemoja ja odotuksia

(Saari, Juho (toim.) 2016: Yksinäisten Suomi. Gaudeamus, Helsinki; Grönlund, Henrietta & Falk, Hanna 2016: "Kolmas sektori ja yksinäisyyden vähentäminen". Teoksessa Saari Juho (toim.): Yksinäisten Suomi, s. 253)

- Yksinäisyys: "epidemia", joka johtuu yhteiskunnallisen muutoksen kiihtymisestä, eriarvoistumisesta

- Yhteys monenlaiseen huono-osaisuuteen: mm. muisti- ja mielisairauksiin, sydän- ja verisuonisairauksiin, kuolleisuuteen (miehillä 2-3X), osteoporoosiin, aggressiiviseen käyttäytymiseen, päihdeongelmiin.
- Lääkkeitä: yhteisöllisyys, "järjestötoiminta", vapaaehtoistoiminta, "ihmisten ilmoille saattaminen", "kohtauttaminen"
- Tutkimus: Kenen tulisi auttaa yksinäistä?

julkinen sektori 38%, järjestöt 31%, seurakunta 59%, lähipiiri 84%, naapurusto 54%

- Haaste palvelujärjestelmälle: "Miten kunta (tai edes järjestö) voisi olla yksinäisen kaveri?"

Tapaus: kulttuuriluotsitoiminta

- Useimmiten kuntien organisoimaa kulttuurista vapaaehtoistoimintaa
 - Maksutonta palveluja käyttävälle, eli luotsattaville
 - Ei palkkaa vapaaehtoisille, eli luotseille
 - Koulutus & "tavallisen ihmisen taidot"
- Luotsaus: luotsi ja luotsattava lähtevät yhdessä kulttuurikohteeseen: museoon, teatteriin, konserttiin, yms.
 - Monet kohteet myöntävät ilmaisen sisäänpääsyn tai alennuksen
- Mahdollistaa kulttuurielämyksiä niille, jotka eivät muuten osallistuisi
 - Saavutettavuus: fyysisten, henkisten tai taloudellisten esteiden ylitystä
- Vanhukset keskeisin kohderyhmä, yleensä avointa kaikille kulttuuriosallistumiseen tukea tai seuraa tarvitseville
- Kulttuuriluotsi on "vertaisihmettelijä", ei opas tai avustaja

Kuvat: Jari Kuusenaho ja Laura Talvitie

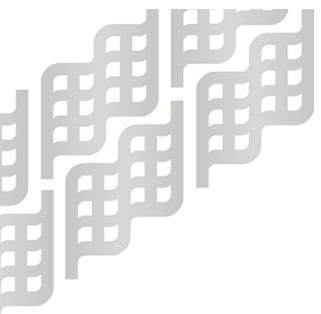

Tapaus: kulttuuriluotsitoiminta

- Syntyi Jyväskylässä 2006: levinnyt alueellisesti ja sisällöllisesti
 - ympäristö- ja liikuntaluotsit
- n. 24:llä paikkakunnalla
 - Monta nimeä: kulttuurikaverit, -ystävät, -kummit ja piristäjät
- Kulttuuriluotsitoiminnan tunnuslukuja Suomessa, 2015:
 - vapaaehtoisia yli 800
 - keskimäärin vapaaehtoinen käyttää toimintaan 6,77 tuntia kuukaudessa
 - luotsauksia n. 4000
 - kohteita 150
 - toimintaan sijoitettiin yleisimmin 2500€/paikkakunta
- Luotsausten ohella vapaaehtoiset osallistuvat muuhunkin
 - toiminnan kehittämiseen, kuntien ja järjestöjen työryhmiin,
 - tiedottamiseen,
 - museoiden kokoelmatyöhön
 - vertaisneuvontaan, tapahtumien järjestämiseen.

(Nousiainen, Marko 2017: Selvitys kulttuuri-, liikunta- ja ympäristöluotsitoiminnasta Suomessa, TAITE & AILI, Tampere)

Kulttuuriluotsitoiminta pyrkii vaikuttavuuteen

Kulttuuriluotsikoordinaattorien mukaan keskeisimmät tavoitteet ovat:

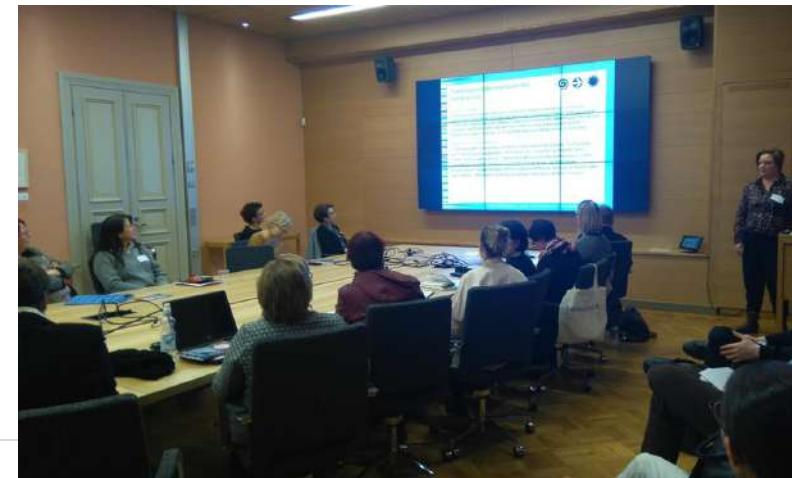
1. kulttuurin saavutettavuuden ja yhdenvertaisten osallistumismahdollisuuksien edistäminen
 - esim. ikäihmiset, vammaiset ja kotoutujat
2. kulttuurin hyvinvointivaikutusten edistäminen
 - esim. mielekäs tekeminen, jaksaminen ja yksinäisyyden väheneminen
3. kulttuurin aseman edistäminen
 - esim. kulttuurilaitosten kävijämäärän lisäys ja arvostuksen nousu

(Nousiainen, Marko 2017: Selvitys kulttuuri-, liikunta- ja ympäristöluotsitoiminnasta Suomessa, TAITE & AILLI, Tampere)

Vapaaehtoistoimintaa julkishallinnossa

- Ilmentää sektoreiden hämärtymistä
- Vapaaehtoistoimintaa kunnassa
 - Kuntaa pidetään "puolueettomana" organisaationa, joka on siksi parempi kuin (aatteelliset) järjestöt.
 - Kunnalla "leveämmät hartiat", joskin resurssit useimmilla kuntatoimijoillakin ovat pienet/määräaikaiset, ei matkakorvauksia
 - Rajankäynti vapaaehtoisten ja ammattilaisten välillä on joskus herkkä asia
- Toimintaa "hallinnon ehdoilla ja sen määrittelemillä tavoilla"
 - Sopimus vapaaehtoistoiminnasta,
 - Koulutus
 - Vapaaehtoiset pääosin tyytyväisiä, aitiopaikka kulttuurista kiinnostuneelle

Myös luotsit haluavat vaikuttaa

Tärkeimpiä asioita luotseille ovat:

- tukea tarvitsevien auttaminen
- muiden innostaminen kulttuurin ja liikunnan harrastamiseen
- "maailman parantaminen"

(Nousiainen, Marko 2017: Selvitys kulttuuri-, liikunta- ja ympäristöluotsitoiminnasta Suomessa, TAITE & AILI, Tampere)

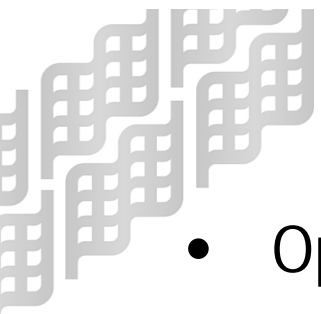
Kuvaaja 10. Mikä luotsitoiminnassa on sinulle tärkeää? (N=185) (1="ei merkitystä", 2="vähän merkitystä", 3="jonkin verran merkitystä", 4="tärkeää", 5="hyvin tärkeää").

Ammattilaisten ja vapaaehtoisten roolit

- "Vertaisihmettelyä":

Ammattilaisten ja vapaaehtoisten roolit

- Opastusta:

Ammattilaisten ja vapaaehtoisten roolit

- Kokoelmatyössä avustaminen kokoelmakeskus Ruskossa:
- Ja
- Vapriikin kuva-arkistossa:

Vapaaehtoistoiminta edistää hyvinvointia

Luotsitoimintaan osallistuminen lisää luotsien kokemaa:

- henkistä hyvinvointia,
- mielekästä tekemistä ja
- laajentaa elämän piiriä.

erityisen tärkeää työelämän ulkopuolella oleville

Kuvaaja 12. Miten luotsitoiminta on vaikuttanut osallistujien hyvinvointiin? (1="ei ollenkaan", 2="vähän", 3="jonkin verran", 4="paljon", 5="hyvin paljon". N=185)

(Nousiainen, Marko 2017: Selvitys kulttuuri-, liikunta- ja ympäristöluotsitoiminnasta Suomessa, TAITE & ALLI, Tampere)

Vapaaehtoisten kokemuksia: Mitä toiminnasta saa

- Auttaminen on palkitsevaa:

”No kyllä siitä saa hyvän mielen. Todella kivalle tuntuu, kun sanotaan, et kiva kun pääsin mukaan, kiva kun lähete viemään. Se on pääasia. - - Ja ehkä tää pikkasen yllyttää palveluita käyttää myös itellä. Että ehkä ei tulis mentyy siihen tapahtumaan, teatteriin tai jääkiekkopeliin, sit ko tulee tämmönen mahdollisuus niin tulee sit lähettyä.” (piristäjä, mies, LPR)

- Halu vaikuttaa ja tunne tarpeellisuudesta ovat tärkeitä motivaatiotekijöitä:

”Jos semmosen ihmisen [mielenterveyskuntoutujan] saa lähtemään Vapriikkiin niin sehän on ihan valtava voitto. Nää antaa niin syvästi mulle iloa ja sen ilon kautta mä tykkään toimia kaikessa. - - Ja sitten tälläselle yksinäiselle vanhalle eläkeläiselle on hirveen tärkeitä et saa tuntee sen et mua vielä tarvitaan. ” (kulttuuriluotsi, nainen, Tre)

- Liikkeelle/ihmisten ilmoille lähteminen:

”Mun tuli mieleen yhden luotsin ajatus, hän - - sanoi, että tärkeintä on että pääsee pois keittiöstä. Näkee erilasia ihmisiä erilaisessa roolissa ja ympäristössä mitä on työssä nähny.” (kulttuuri- ja liikuntaluotsi, nainen Tre)

Luotsattavan muotokuva

- Enemmistö luotsien palvelun käyttäjistä on yli 61 vuotiaita
- Tärkein syy tulla luotsattavaksi on kaverin puute
- Luotsauksista sovitaan yleisimmin suoraan luotsin ja luotsattavan kesken, i. vapaaehtoiset itse etsivät kävijöitä
- Luotsaus tuottaa lisäarvoa käyntikokemukseen
- Luotsattavien kokemuksissa korostuu positiiviset vaikutukset:

Liikkeelle lähteminen:

”Luotsien kanssa tulee liikuttua säännöllisesti ja keskusteltua kaikenlaisista asioista. Luotsin kanssa olen käynyt näyttelyissä ja museoissa, tuskin ilman heidän suosittelua olisi tullut käytyä.”

Käyntikokemuksen rikastuttaminen:

”Näyttelyistä saa enemmän tietoa. Tulee juotua kahvia”

(Nousiainen, Marko 2017: Selvitys kulttuuri-, liikunta- ja ympäristöluotsitoiminnasta Suomessa, TAITE & ALLI, Tampere)

Luotsattavien kokemuksia: vaikutukset

(Jäntti, Heidi 2017: Kulttuuriluotsi osallisuuden mahdollistajana? Kulttuuriluotsattujen kokemuksia Tampereella. Pro gradu -työ, Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, Jyväskylän yliopisto.)

- Mielenterveys, kustannukset:

"- - henkiseen terveyteen se vaikuttaa eritoten, joka on munikin kohdalla aika paljon säästänyt sitä, että mä en -- psykiatrian avopoliklinikan palveluita oo tarvinnu nyt kovinkaan paljoo. Todennäköisesti mä oisin nyt semmosessa elämäntilanteessa, että mä käyttäisin niitä paljon enemmän. Se on ihan mun kohdalla ollu säästöä kaupungin budjettiin. (mielenterveyskuntoutuja)" (Jäntti 2017, 84)

- Yleisötyö ja kulttuurikäsitteiden laajeneminen:

"Mä oon eniten saanu semmosia, että kaikkee kannattaa lähteä kokeilee, koska sitä ei aina voi ihan luottaa omiin ennakkokäsityksiin. - - Mä aattelin automaattisesti, että mä en tykkää, kunnes mä menin sinne museoon ja mä yllättäen tykkäsin olla siellä. Siinä on aika usein käyny semmonen efekti nyten, ennakoasenteiden musertuminen on tapahtunu. (kuntouttavassa työtoiminnassa)" (Jäntti 2017, 78-79)

- Kokemus tasa-arvoisuudesta:

"Onhan siellä [konsertissa], se ihmismateriaali vähän erilaista, kun mihin on tottunu. Mutta ei se toleiki kun menee jonkun mukana, niin se ei oo yhtään enää niin, se myös auttaa siihen kulttuurieroihin tai yhteiskuntaluokitukseen. Ihan mihin vaan. (kuntouttavassa työtoiminnassa)" (Jäntti 2017, 77)

Kulttuuriluotsitoiminnan kansallinen koordinaatio- ja kehittämishanke

- Toteuttaa Tampereen kaupungin kulttuurikasvatusyksikkö TAITE yhdessä kumppanien kanssa
- Rahoittaa OKM, kesto 6kk 10/2017-3/2018
- Tavoitteena edistää luotsitoiminnan vakiintumista ja asemaa Suomessa
- Tarjotaan tukea alussa oleville ja pidemmälle ehtineille toimijoiden keskinäistä yhteistyötä edistämällä:
 - rakennetaan verkostoa
 - yhteiset toimintamallit: työkalut, materiaalit
 - luotsitoiminnan näkyvyyttä
 - tilaisuuudet, vertaistuki

